

FIGYELŐ SZOLGÁLAT

ISMERTETÉSEK

022:727.8/430.1/

Bibliotheks-Neubauten in der Bundesrepublik Deutschland.
/Uj könyvtáráépületek a Német Szövetségi Köztársaságban./

Hrsg. von G. Liebers.

Frankfurt/M. Klostermann, 1968. 348 p. = Zeitschrift für Bibliotheks-
wesen und Bibliographie /Sonderheft 9./

A Friedrich GÄRTNER építész által tervezett müncheni Bayerische Staatsbibliothek /Bajor Állami Könyvtár/ 1843-ban készült el. Az épü-
let funkcionális és architektúrális szempontból a korabeli Európa leg-
modernebb könyvtára volt, mondanivalójával megelőzte a század közepén
elkészült párizsi Bibliothèque Nationale s a londoni British Museum
Library könyvtáráépületét. A müncheni könyvtáráépület évtizedekig min-
taképpül szolgált könyvtárosok és építészek számára.

A német könyvtáráépítkezések nagy korszaka azonban csak 1875-ben
kezdődött és az első világháború kitörésével ért véget. A megtorpa-
nás tartós volt, az ötvenes évek elejéig tartott. Nemcsak a természe-
tes fejlődés elmaradt épületeit kellett - s kell - pótolni, de a má-
sodik világháború rendkívül súlyos pusztításait is állományban, épü-
letben egyaránt.

Az új korszak a nyugat-német könyvtáráépítkezés terén 1951-ben
kezdődött módszeresen, alaposan átgondolt programmal, mely még nap-
jainkban sem fejeződött be. A közel két évtizedes intenzív könyvtár-
építkezés eredményeképpen 48 nagykönyvtár kapott új, vagy alapvetően
átépített s ujnak tekintendő épületet. Ebben a számban a legkülönbö-
zőbb funkciójú tudományos könyvtárak szerepelnek. Erről a rendkívül
figyelenreméltó fejlődésről ad számot a címben szereplő kötet, mely
építésszek és könyvtárosok elmélyedt, gondos munkájának az eredménye,
s amely a nagyírvű szakfolyóirat különszámaként jelent meg.

A kiadványról még annyit, hogy gazdag szöveganyagát, ha lehet
még gazdagabb ábraanyag egészíti ki, melyben a kiadó-szerkesztő, Ger-
hard LIEBERS professzor minden alaprajzot, keresztmetszetet 1:500-as
léptékben ábrázoltatott. Ezzel vált lehetővé az egész szakmai-épité-
szeti mondanivaló egységes bemutatása. A leegyszerűsített építészeti
rajzokat gazdag, új fényképanyag kíséri. Szöveg és ábra sikeres e-

gyensúlyban tartása azt eredményezte, hogy nagyértékű információkat tartalmazó dokumentumgyűjtemény került a kötettel forgalomba.

Megkapó gazdagság tárul elénk: nem kevesebb, mint 47,5 millió kötet befogadására alkalmas raktárakat tartalmaznak az új épületek, melyekben ez idő szerint kerekén mintegy 27 millió kötetet tárolnak. Az összes olvasóhelyek száma 16 000 körül mozog olyan laza telepítéssel, hogy a szám növelése messzemenően biztosítható.

Az új, folyamatban lévő s befejezett könyvtárak építésére 466 millió nyugat-német márkát irányoztak elő, de a kiadvány közlése szerint ez az összeg kevésnek fog bizonyulni és felemelése érdekében megtették már a szükséges lépéseket.

A vaskos kötet igazi szakmai mondanivalója - kitűnő szerkesztése, szöveg- és képanyaga gazdagsága ellenére is - komoly tanulmányozással közelíthető meg.

A XX. század első negyedére az Amerikai Egyesült Államokban kialakult egy igen fejlett, korszerű könyvtárépület-koncepció, melynek egyik legfőbb jellemzője az egyre nyilvánvalóbb flexibilitás. Kiszabította a fejlődés a könyvtárat a XIX. században kialakított ún. "klasszikus hármas tagoltságból", megkezdődött az olvasók, s a tárolás közötti munkaterületek korábban szigorúan elválasztott, külön életének vegyülése, keveredése, mely kihatott a könyvtárosi munkahelyekre is. Egyre több könyvtáros kapott s kap helyet az olvasói térben azzal a céllal, hogy ott információs tevékenységet fejtsen ki az olvasók érdekében. A hármas tagoltság ma már távolról sem egységes dogma, a szakosított állományú raktárakban engedélyezték meghatározott olvasókatégoriák belépését is. Kialakultak az átmeneti zónák, tehát elhalványultak a régebbi merev elhatárolások belső funkciók között olvasó, könyv és könyvtáros találkozása jegyében.

Ezek voltak azok az alapvető szempontok, amelyek alapján az új könyvtárak építése megindult. A hatvanas évek elején megalakult a Kommission für Baufragen des Vereins Deutscher Bibliothekare /Német Könyvtárak Egyesületének Építési Ügyekkel Foglalkozó Bizottsága/, mely a jelentős építkezések esetében a központi tanácsadói szolgálatot, konzultációs tevékenységet ellátta építészek és könyvtárosok között, szoros együttműködésben a berlini Technische Universität /Műszaki Egyetem/ Építészmérnöki Karának tanári karával. A jól szervezett együttműködést jelentős külföldi tanulmányutakkal erősítették meg.

Mi a jellemzője az új német könyvtáraknak?

Mindenekelőtt a tervezés felszámolta a nagy olvasótermekeket. Fő törekvés a kisebb egységek létrehozása, szakolvasótermi jelleggel. Míg a belső tér teljesen flexibilis, a területi osztás nem falakkal, hanem állványokkal, kiemelhető választópaneellekkel történik.

Ahol csak lehetséges, érvényesítik az "open plane" elvet, vagyis hogy a legfontosabb olvasószolgálati egységek, mint pl. a katalógusok, a kölcsönzés, tájékoztatás, bibliográfiai apparátus, s minél több olvasói tér egy szinten kapjon helyet.

A könyvraktár vonatkozásában nem követi az ismertetett fejlődés az amerikai utat: megmarad a maga zárt építészeti és funkcionális rendszerében. Ma is divatos a toronyraktár, de ugyanugy megtalálható a széles, négyzetes vagy téglalap alakú könyvtár is; ilyenkor szívesen helyezik ezt a raktárt egy vagy két, esetleg három szinten is a nagyolvasói tér /esetleg a környező talajszint/ alá /föld alatti, vak raktárak/.

Felszabadult régebbi merevségéből a szabadpólc is, nemcsak a kölcsönzésre szánt állomány, hanem a praesens kézikönyvtári részlegek vonatkozásában is. Így valósul meg a keveredés raktár és olvasó között: bár az olvasó nem mehet be a zárt raktárakba, a raktárból nagy állománytömböket helyeznek ki az olvasói, kölcsönző terekbe, sőt, nagy kéziraktárakat is telepítenek a fontosabb használati helyekhez azokból a kötetekből, amelyeket az olvasók gyakran, nagy számban kérnek. Másik sajátosság, hogy az egyetemi könyvtárak a tankönyvek számára külön olvasótermet vagy termeket létesítenek.

Az olvasói térnek mindenütt kialakult a minősített, kutatók számára szolgáló része, bár az amerikaiak kutatófülke rendszere - vagy ha úgy tetszik: kultusza - csak megsűrten, fenntartásokkal érvényesül.

Majdnem minden olvasói térben munkahelyeket is telepítenek azok számára, akik a könyvtár dolgozói közül szoros kapcsolatban vannak vagy az olvasókkal, vagy az olvasói térben elhelyezett gazdag állománnyal.

Megszűntek a sokszemélyes asztalok, max. 1-2 személyesek, így kényelmes, kellemes mikromiliót alkotnak a nagy térben az olvasó számára.

A tájékoztató szolgálatot az olvasói térben rendkívül gazdag kézikönyv-állománnyal szerelik fel; 24-30 000 kötet nem ritka. Ezt a gazdag információs bázist egészíti ki a szabadpólcra helyezett egyéb állomány, amely rendkívüli gazdagságot mutat számban is; általános a nagykönyvtárakban a 100-200 000 kötetes kihelyezés, az említett tankönyv-olvasótermek állománya is 30-40 000 kötet körül mozog. Ez rendkívül figyelemreméltó jelenség, és számos igen súlyos következménye van az olvasószolgálati térrendszer építészeti megfogalmazásánál, mert ennek a nagy állománynak kényelmes, tágas kezelési, használati lehetőséget kell biztosítani az olvasók nagy tömege számára. Az egy főre eső egykori m²-értékek ma már mindenütt a régmúltat jelentik. A modern könyvtárnak ezt a sajátosságát a könyvtárosok minden bizonnyal szívesen tudomásul veszik, de a beruházás felelősei aligha.

Másik fontos megfigyelés: a raktárak földemeit mindenütt min. 1000 kg/m² terhelhetőségre építik abból az elgondolásból indulva ki, hogy a jövőbeli fejlődést ma senki sem láthatja előre, minden reális terhelési szempontra tehát eleve tekintettel kell lenni.

Figyelemreméltó az is, hogy a könyvtári állománygyarapító, feldolgozó, bibliográfiai, dokumentációs munkafázisok területén a racionális, üzemszervezési szempontból ma már egyedül elfogadható, modern formát, a nagy területű, egységes légterű bürorendszert vezették be.

Az épületek külseje a világos tagoltságról, nagy nyugodt felületekről tesz tanúságot; sok, ugyancsak nagyfelületű, természetes fényt beocsátó ablak járul hozzá az arányok összhangjához, az architektúra, az esztétika és a korszerű funkció szolgálatában.

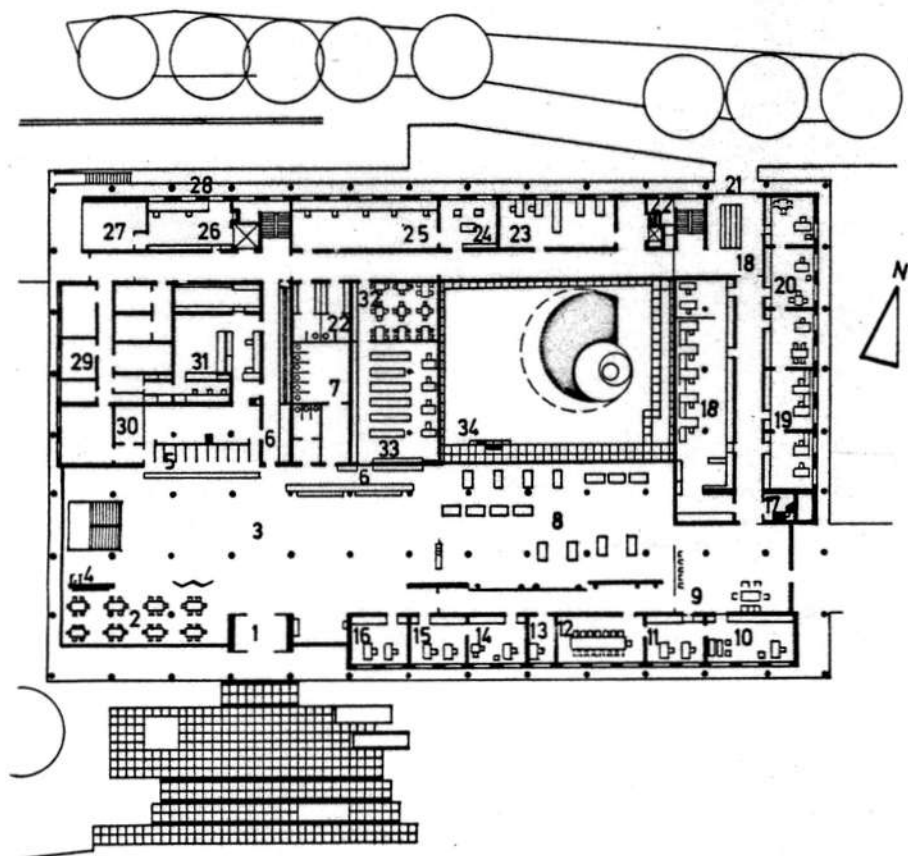
A kötet lapozgatása, gazdag mondanivalójának tanulmányozása arról tesz tanúságot, hogy Európában ez idő szerint az NSZK új, közép-nagy és nagy könyvtáráépületei rendkívül érdekes, figyelemreméltó megoldásokat képviselnek, az élvonalban állnak. Kifejezik mindazt, amit az amerikai könyvtáráépítésből hasznosan át lehetett venni, s Európa számára tovább lehetett fejleszteni. A hazai könyvtáráépítés szempontjából e könyvtárak megismerése, alapos tanulmányozása, megítélésünk szerint, elengedhetetlenül szükséges.

A téma illusztrálására a következőkben közlünk néhány ábrát, s ismertetjük az alaprajzok fő jellemzőit.

Universitätsbibliothek, Stuttgart /Stuttgarteri Egyetemi Könyvtár/.

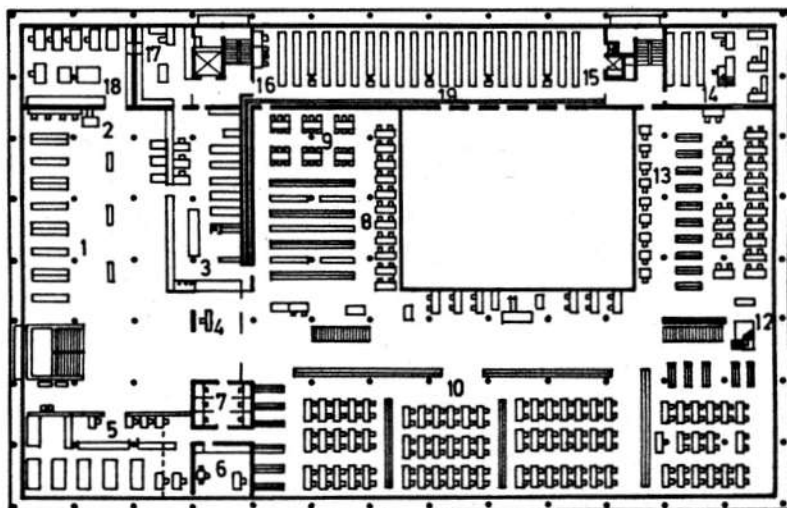
A könyvtár állománya 650 000 kötet, ebből 450 000 kötet a raktárban; a szabadpolcokon nem kevesebb, mint 200 000 kötetet helyeztek el. Az olvasóhelyek száma 500. Az 1961-ben elkészült épület négyzetes /alsó szint a föld alatt, raktár./E nagyon érdekes műszaki egyetemi nagykönyvtár földszinti telepítési rendszere a komplex bejárati-előtér jó kialakításának igen érdekes példája /1. ábra/.

A bejáraton /1/ át érkező olvasó a könyvtári "piactérre" /Marktplatz/ jut. A nagy tér bal sarkában /2/ klubszerű körülmények között szabadon olvashatja a napilapokat, a népszerű folyóiratokat stb., ugyanitt nyilvános távbeszélő állomás /4/ is az olvasók rendelkezésére áll. A bejáratnál /1/ szemben van a ruhatár /5/, az olvasó azonban az önkiszolgáló ruhatárt /6/ is igénybe veheti. Megtekintheti az olvasó a kiállításokat /8/, felkeresheti a könyvtár vezetőjét /10/, vagy a könyvtári munka valamely területén működő könyvtárost /9-20/, illetve a könyvkötő műhelyben /21-25/ vagy más munkahelyen /26-33/ működő könyvtári dolgozót. Az olvasó, látogató szabadon közlekedhetik e térben. A szigorúan vett könyvtári tér az I. emeleten van /2. ábra/, ott alakította ki a tervezés a szigorú ellenőrzést, a könyvtár "torkát". Ezen az emeleten kapott helyet a flexibilis nagyolvasói térben a katalógus /1/. Az olvasó a baloldalon lévő lépcsőn érkezik, balra fordulva lép a katalógustérbe /1/, amelyet a /2/ ponton elhelyezett katalógus-tájékoztató szolgálat egyben ellenőriz is. E katalógustérrel párhuzamosan helyezkedik el a nagyüzemi kölcsönzés /3/. A feljárattól jobbra az irodalomkutatás helyiségét /5/ találja az olvasó s az olvasószolgálat vezetőjének szobáját /6/, valamint a mikrofilm-olvasó fülkéket /7/. A feljárati lépcsővel szemben van a szabadpolcos szakosított nagyolvasói tér /8-19/ bejárata, melyet az olvasótér bejáratával szembenező állomás tart szemmel /4/. Tehát a "kijövő" olvasó ellenőrzését tekinti e fontos szolgálati pont elsődleges feladatának. Az olvasói tér szakmai-funkcionális telepítése a következő: az ellenőrző ponton /4/ áthaladva a baloldali tér-részben a tankönyvgyűjtemény /8/ sorakozik párhuzamos, kétoldalas állványokon. Ugyanitt az üvegfal mentén kétszemélyes asztalok sora húzódik, a sarok-részben tárgyalóasztalokkal /9/. Az ellenőrző pont /4/ utáni jobbold-

1. ábra
A földszint alaprajza

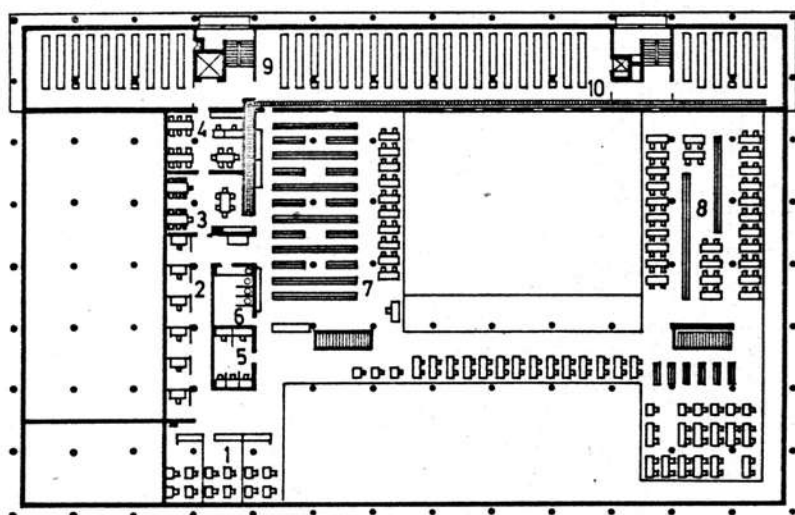
dali térben, melyet két hosszú állványtag választ el a közlekedésre szolgáló tértől, a hármas szakmai tagoltságú /bibliográfiák, technika, természettudományok/ fő-olvasói tér /10/ települt; előtte tájékoztató állomás /11/ működik. A főolvasói tér folytatása a folyóirat-olvasói tér /12-14/, amelyben nem kevesebb, mint 2000 folyóirat-féleség új száma van a szabadpolcon. Az olvasói tér kézraktára /16/ belső részén húzódik a szállítóberendezés /19/ egyik ága.

2. ábra

AZ I. emelet alaprajza

A 3. ábra a nagyolvasói tér galériás részét mutatja be: 1 - docensek kutatószobái, 2 - egyéni kutatófülkék, 3 - csoportos tanulóhelyiség, 4 - hangstudio, 5 - írógépelő helyiség, 6 - mosdóhelyiség, 7 - folyóirat kézraktár, 8 - társadalomtudományok olvasóterme, 9 - a kézraktár galérián elhelyezett rész

3. ábra
A II. emelet alaprajza

/Tombor Tibor/